

УДК 784.68

Ольга Карпата (Київ)

КУПАЛЬСЬКІ ПІСНІ «ЛІВОБЕРЕЖНОГО ТИПУ»: СПРОБА ЛОКАЛЬНО-СТРУКТУРНОЇ ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ

Молодший науковий співробітник Проблемної науково-дослідної лабораторії по вивченню і пропаганді народної музичної творчості (ЛЕК) при НМАУ ім. П. Чайковського. Тел.: 093 857 57 05, e-mail: ok_13@ukr.net

У статті описані й прокартографовані структурні різновиди купальських мелодій українського Лівобережжя з чотиридольною основою (так званого «обрамленого» типу та споріднених – версій лише з кінцевим рефреном і тирадоподібних форм) за 242 записами 1903–2010 років, що походять з понад 170 населених пунктів 7-ми областей України та суміжних теренів Білорусі й Росії. Дуже зруйнований стан купальських традицій, що його зафіксували експедиції НМАУ на початок 2000-х, частково компенсується для дослідника аудіозаписами Валентина Дубравіна 1960–90-х років, раніше недоступними. На карту нанесено формалізовані відомості про такі сторони організації досліджуваної групи мелодій: композицію, амбітус, ладові опори рефренів. Стаття ілюстрована аудіоприкладями (DVD, папка 4.2) й численними нотаціями (DVD, папка 4.3).

Ключові слова: купальські пісні, Лівобережжя, мелотип, рефрен, ареал, база даних.

«Наспівні обрядових пісень являють зразки найбільш масового музичного мистецтва минулих століть – зразки надзвичайної історичної важливості» – так свого часу писав *Климент Квітка* про особливу важливість вивчення усіх музичних жанротипів, пов'язаних з давніми ритуалами [10, с. 99]. З-поміж таких на особливу увагу видатного вченого заслуговувало лівобережне Купало, відоме спеціалістам як «**обрамлений тип**», композиція якого представляє строфу з двома приспівками – вступним і заключним (найбільш відоме лексичне наповнення приспіву: „Купала на Йвана!“). Цей наспів поширений також у Білорусі (його вивченням займалися *Лариса Костюковець* [24, 18 нотних зразків, карта на с. 81], *Галина Тавлай* [48]) та сусідніх теренах Росії (Брянщина, опис див. у [35, с. 130]). У межах загального дослідження літніх обрядових мелодій українців увагу йому приділив *Анатолій Завальнюк* [3; 4].

Останнім часом аудіоархів Лівобережного Подніпров'я поповнився новими матеріалами, тож моє звернення до цього типу було закономірним. У 2005 р. під керуванням *Євгена Єфремова* за записами, знайденими у сховищах Київської Лабораторії етномузикології (ЛЕК: аудіоархів «Посейм'я», зібраний починаючи від 1974 року у Сумській та Чернігівській областях¹) та за матеріалами

власних експедицій була захищена дипломна робота [9]².

Минулого року щасливі обставини познайомили мене з досі прихованим джерелом лівобережних записів, а саме архівом, записаним у 1960–90-х роках знаним збирачем *Валентином Дубравіним* на Сумщині, Чернігівщині, Харківщині, Полтавщині. У його фондах³ знайшлося понад 80 зразків «лівобережного купала».

Прагнучи подати вивчені матеріали в контексті завдань спеціалізованого збірника, хочу наголосити, що значна частина викладених спостережень і висновків зроблена у співпраці з *Євгеном Єфремовим* та *Іриною Клименко* (на етапі картографування матеріалів).

Джерела. Основою роботи залишаються аудіоматеріали архіву ЛЕК (див. виноску 1).

Окрім відомих з музичної літератури найстарших записів лівобережних купальських мелодій *Миколи Лисенка* [26, 27, 52], *Євгенії Ліньової* [28], *Климентя Квітки* [10, 11, 12, 15], я використала нотні зразки, опубліковані у збірниках з українського Лівобережжя та білоруського Подніпров'я [1, 30, 31, 32–34, 36, 37, 38, 41–43, 46, 47, 49–50, 52], наукових монографіях [48] і статтях [22, 24, 35, 44] та архівні нотації, зроблені *Ганною Коропніченко*, *Тетяною*

¹ Експедиції ЛЕК-78, 83-01, 85-01, 88-04, 91-06, 91-08, 92-04, 94-07, 94-16, 94-18, 95-12, 14*ЛАД, 96-01*ЛАД, 96-03, 96-09, 97-03*ЛАД, 97-09, 02-07*КАР, 03-03, 07-01 (див. опис фондів «Посейм'я», «Полтавщина», «Переяславщина», «Слобідщина» у [16, сс. 347-350]). Записи в різний час зроблені науковцями *О. Мурзіною*, *Є. Єфремовим*, *О. Чекан*, *І. Клименко*, *Г. Коропніченко*, *О. Шевчук*, *Т. Сопілкою* та студентами кафедри музичної фольклористики НМАУ *С. Копил*, *О. Бутюк*, *О. Кли-*

менко-Крутою, *Т. Королюк*, *Л. Ловеїко*, *Н. Сербіною*, *М. Скаженик*, *Д. Лабінською*, *Ю. Сніжко*, *О. Тищенко*, *І. Фетисовим*, *С. Карпенко* та іншими особами.

² Вагомою її частиною став розділ, де узагальнено описи купальської обрядовості лівобережних традицій, а також 135 нотних прикладів, більшість з яких транскрибована автором за новоздобутими польовими матеріалами. Ці дані див. на долученому DVD (папка 4.3_Ноти).

³ Їх незначна частина опублікована у збірниках [1, 38].

Сопілкою [45]. Кілька творів знайдено на компакт-дисках (див. дискографію після списку літератури). Частина даних, отримана з типологічних таблиць Г. Коропніченка (див. [34] на с. 153) та карти *Олени Гончаренко* (див. в **Атласі К8-5**), опрацьована лише за ритмокомпозиційними параметрами.

Поповнена добірка купальських записів шуканого типу склала 242 одиниці (з них 16 зразків ти-радного типу) зі 159 населених пунктів України⁴, та порівняльні матеріали з прилеглих теренів Білорусі (12 сіл Гомельської, Могильовської областей) і Росії (9 сіл Брянської області) – див. таблицю 1 на с. 175 та електронну базу даних **4.2_ЕТД_KUPALO-LB на DVD** (записи книги Excel, відсортовані за місцевостями побутування). Селам у базі й таблиці надано номери, що відповідають адміністративним кодам населених пунктів за двідником [51]⁵. Під цими номерами можна знайти їх локалізацію **на картах К40, К41**, ними ж скористаємось для посилань в аналітичних описах.

З окресленої кількості записів не всі були доступні для повного аналізу (зокрема, матеріали з типологічних таблиць і карт давали лише загальні структурні показники), тому в подальшому тексті статистичні викладки будуть стосуватися групи зі 168 нотованих або озвучених мелодій. Для ілюстрації певних положень роботи перевагу віддамо архівним нотним зразкам (за кількома винятками) – див. приклади на с. 180. Більше нотацій див. у роботі [9] – на це джерело далі посилаємось **DVD-4.3_№№...**.

Характер матеріалів. Відомо, що під час обряду купальські пісні виконувалися гуртом на відкритому повітрі, учасницями ритуалу за традицією були молоді дівчата. На жаль, згромаджені матеріали не можуть дати повного уявлення про виконавську специфіку лівобережного купала, **характер їх інтонування в локальних традиціях**. В першу чергу це стосується друкованих або рукописних матеріалів, не підкріплених аудіозаписами, та й більшість архівних фонограм представляє сольне виконання тихим, старечим голосом у хатніх умовах, що несе в собі інформацію переважно про структуру мелодії, а не про характер звучання.

Лише 25 зразків з 45-ти багатоголосних наспівів нашого зібрання можна вважати наближеними до справжнього ритуального звучання. Вони походять з Полтавщини (Лохвицький, Лубенський, Миргородський райони, **на картах К40–К41**

села 907, 980, 1008, 1027, 1114), Київщини (Згурівський район, села 1239, 1246), Сумщини (Білопільський, Буринський, Глухівський, Лебединський, Роменський, Середино-Будський, Тростянецький райони, села 136, 186, 198, 342, 714, 1109, 1280, 1289, 1462), Харківщини (Богодухівський район, село 297), Чернігівщини (Бахмацький, Борзнянський, Сосницький, Корюківський райони, села 5, 44, 57, 59, 170, 623) та Брянщини (Суземківський і Климівський райони, див. **DVD-4.3_№№ 24, 190**). Ці зразки були заспівані у високому регістрі, гучно, тембрально забарвленими голосами, як це буває на відкритому просторі. Деякі з цих творів можна переслухати у підбірці звукозаписів **на DVD (папка 4.2)**.

Аналітична підготовка даних. Зібрані записи були піддані процедурам реєстрації та аналітичного препарування за різними параметрами (див. таблицю 2). Виявилася значна неоднорідність матеріалів, передусім, за

– **представленістю територій**: деякі райони досить щільно забезпечені записами, інші представлені поодинокими фіксаціями, багато зон взагалі не представлені в зібраному фонді і питання пустки чи забуття типу у них залишається відкритим;

– **якістю виконання**, через що довелося відсортувати зразки на повноцінні, інформативні (сольні виконання без тембрової характерності, але сталі у відтворенні форми, ритму і звуковисотності) та неповноцінні (сумнівні зразки, ступінь довіри до яких мала) – стовпчик Н в електронній базі **4.2_ЕТД_KUPALO-LB**. Для повноцінних та інформативних записів до бази внесено їх основні типологічні показники, які сьогодні використовуються у структурній етномузикології – їх перелік і пояснення подані у таблиці 2. Зразки з контамінованими формами, що несли інформацію про два й навіть три різні пісенні типи (наприклад, старі записи *Василя Ступницького* з Харківщини [46, 47]) були з аналітичною метою розділені на окремі позиції=рядки Базу даних для внесення в карти відповідних позначок.

Завдання статті у зв'язку з характером матеріалів:

1 – позначити ареал побутування типу на українському лівобережжі, досі лише умовно окреслений на картосхемі А. Завальнюка [4, с. 80];

2 – показати на картах максимум структурних параметрів мелодичних версій;

3 – за результатами картографування намітити можливі локальні поділи лівобережного купальського ареалу.

Вивчені матеріали показали, що на Лівобережжі з-поміж різних купальських мелоформ трапляються кілька груп наспівів, які об'єднує спільна ритмоформула семантично навантаженого мелорядка, а саме – повтор монохронного чотиридольника, ускладненого довільними силаборитмічними дробленнями моделі⁶. Окрім класичного

⁴ З кригічних міркувань не взято до уваги записи О. Рубця [39], окрім одного, який підтверджував існування цикавої локальної версії, записаної М. Лисенком – див. примітку 20. Адреси до окремих записів М. Лисенка відновлено за коментарями К. Квіткі [13, сс. 29, 57].

⁵ Від редактора. У випадках відсутності села у цьому довіднику відшукувалася історія його перейменування або відселення за реєстрами 1947, 1969 років (для цієї й інших статей київських авторів таку роботу провів *Олег Коробов*). По з'ясуванні місцезнаходження пункту на карті, йому привласнювався номер відповідного сучасного поселення, відзначений зірочкою. Всі ці випадки прокоментовані у базі даних **4.2_ЕТД_KUPALO-LB**.

⁶ Про режими дроблення – орнаментальний, спорадичний, довільний, вторинний див. [19, с. 30–39].

обрамленого, це ще мелотип з рефреном лише наприкінці строфи та менш численна група пісень з розпростореним рефреном, завдяки чому строфа розростається до розмірів великої кільцевої форми (або тиради). Значна стилізова близькість і спільний сюжетний фонд пісень перших двох груп спонукає розглядати їх в одному полі.

Композиційні різновиди лівобережних купальських пісень

Ірина Клименко запропонувала причисляти вищезазначені мелодії до типу А, маркуючи наспіви, обрамлені з обох боків, індексом А^О, а наспіви з кінцевим рефреном – А^Р (див. таблицю 1 на с. 156).

Більшість зразків – понад 100 одиниць – є дворядковими строфами, де перший, семантично значущий рядок є основним, а другий – рефреном (схема АР, аудіоприкладі DVD-4.2_AP-1-4). Обидва рядки складаються з двох силабогруп А(аб)Р(рс)⁷. Кількість строф у пісні – від 2-х до 24-х (за винятком випадків, коли інформанти не могли згадати більше одного куплету).

У трирядковій строфі рефрен не лише завершує строфу, але й починає її (схема РАР або Р(рс)А(аб)Р(рс) – таких творів знайшлося близько 90 (аудіоприкладі DVD-4.2_PAP-1-5).

Композиціям словесного тексту відповідають ритмомалюнки дольного (двійкового) типу:

$$AP = \cdot \downarrow 44; P33: 2222 | 2222 || 224 | 224 || ;$$

$$RAP = \cdot \downarrow 33; 44; 33: 224 | 224 || 2222 | 2222 || 224 | 224 || .$$

Окрім цих основних композиційних схем зафіксовані також їх різноманітні варіанти, представлені у таблиці 3 (розташовані в порядку від найпростіших до найскладніших). Прокоментуємо найважливіші з них.

Композиція зі «зникаючим» рефреном. У п'яти зразках, що походять з різних куточків ареалу (Барішівка, Глухів, Корюківка, Лебедин, Сосниця) експонована на початку пісні композиція РАР з 2-ї або 3-ї строфи «губила» початковий рефрен і переходила в АР (приклад 4⁸). Так поступила старенька співачка, виконуючи нам пісню для запису у 2010 році (аудіо DVD_4.2_PAP-5) – можливо, вона просто втомлювалася відтворювати рефрен і заощаджувала сили. Цей випадок демонструє можливий механізм переходу від колись більш поширених обрамлених композицій до необрамлених⁹.

⁷ У схемах, що відображають вербальний рівень композицій, їх частини позначають кирилицею, великими літерами – рядки, малими – силабічні групи. Рефрен позначають літерами «Р» і «р», відповідно до розміру.

⁸ Більше прикладів див. в електронній версії дипломної роботи DVD_4.3_Ноти.

⁹ Від редактора. Д. Лабінська наводить протилежний приклад з с. Боровичі Середино-Будського району Сумщини, коли перші строфи пісні мали вигляд АР (ЛЕК, оК701–3), а наступні (ЛЕК, оК701–4) – РАР [Лабінська Д. Літні трудові пісні чернігівсько-сумського Подесення : дипл. робота / Наук. кер. Є. Єфремов ; НМАУ ім. П.Чайковського ; Кафедра музичної фольклористики. – Київ, 1997. – С. 11].

Композиція з зачином. У Лубенському і Лохвицькому районах відомі наспіви, в яких основний рядок розширений за рахунок додавання зачинної силабогрупи а+А(аб)Р(рс) (приклад 17, аудіо DVD_4.2_aAP; на карті K40 села 907, 980, 1008, 1027). У ритмічному оформленні зачинів суміщуються ознаки і основної, і рефрени фігур: це чотиридольник, у якому подовжені останні силабохрони. Зачин, подібно до початкового рефрену в обрамлених композиціях, завжди виконується одногласно, перебираючи роль сольного заспіву, після чого йде дворядкова строфа у гуртовому виконанні. Вся композиція набуває рис трирядкової строфи, де перший рядок обмежений масштабами однієї силабогрупи, але за музичним часом майже дорівнює кінцевому рефренному рядку. Така форма є проміжковим варіантом між обрамленою і дворядковою строфою.

„На Петра хліб пекла“. Специфічною є ситуація з мелодіями, що поєднуються з характерним для басейну Десни текстом „На Петра хліб пекла“ (прикладі 9, 15, аудіо DVD-4.2_PAP-2). У першому зразку видно, як початкові слова семантичного рядка 3+3 (при потрібних 4+4) стають на місце першого рефрену і присвоюють собі його ритміку і мелодію. На рівні вірша утворюється форма АБР, але за мелодикою це типова обрамлена композиція. Ритміка першого вірша цього сюжету порівнювано поєднується з ритмомелодикою композиції РАР, що варту було б дослідити окремо.

Інші види композицій. Біля 3 десятків піснених зразків дають різні версії основних композицій або їх контамінації. З-поміж них 14 зразків – композиції з подвоєнням (погрозенням) частин строфи, частіше на основі форми АР. Зустрічаються:

– подвоєння рефрену – трирядкова строфа, де третій рядок утворений простим повтором рефрену АРР наприклад, *На Івана Купала! На Івана Купала!* (прикладі 13, 20, в електронній базі рядки 48, 356, 485, 551, 679а, 1327б, 1565в); рідше – введенням нового тексту – РСАРС *Купало на Івана було! Рильо, рильо, на гарі Пітро!* (приклад 11, також села 1289, 1570, 1455); АРс (ритмічні тривалості другого рефрену удвічі менші, приклад 7);

– подвоєння основного рядка за схемою А(аб)Б(вг)Р(рс) (приклад 18, аудіо DVD-4.2_АБР; в базі позиції 51а, 305в, 305г, 478, 1114а, 1115, 1190, 1495а, 1495 б, 1565б);

– подвоєння обох частин: АБРР (село 1554), АБРС (приклад 9, запис 1565 б), АБРСТ (село 789).

Шість зразків, очевидно, зруйнованих, мали приспівкову композицію без рефрену (на карті K40 – позначки П), інші версії зустрічалися як одиничні або контаміновані.

Складні компоновки «змістовних» 4-дольників і 3-складових рефренів на карті K40 зображують комбінаціями трикутників (див. легенду).

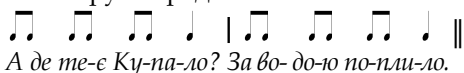
Комбінаторність композицій говорить про певну автономність їх складових частин. Це примушує відокремити параметри вивчення кожної з них, зокрема – проаналізувати режим дроблення в основній частині строфи (стовпчик N у Базі даних

4.2), та семантичні й відповідні ритмічні видозміни рефренів (стовпчики L та M).

Ритміка: варіювання основного рядка

Складочислова характеристика віршів основного рядка нестабільна: обсяг 4-дольних силабогруп коливається від 4 (дорівнює моделі) до 8 (повне розщеплення) складів, тож чвертки модельної ритмоформи піддаються складоритмічному дробленню (див. таблицю 4). Рядки модельної форми 4+4 зустрілися принаймні у 18 зразках композиції PАР та у 24-х зразках композиції АР.

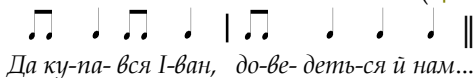
Варіюються усі долі моделі, але найчастіше розщепленню підлягають перша і третя силабохрони¹⁰. Фігури дроблення можуть бути однако-вими в обох групах рядка:

Частіше зустрічаємо гетероритмічні варіанти:

(приклад 2)

(приклад 3).

У певних місцевостях (Козелець, Кролевець, Лебедин, Суми) в купальський сезон використовується мелоформула лівобережного жнива (на карті К41 – значок Ж), характерним для якої є активне й місцями максимальне розщеплення аналогічної ритмомоделі <♩44; P33> (приклади 1, 13, 14, також див. [22, с. 36, приклади 126, 136].

Різновиди рефренів

У рефренах зустрічаємо такі словесні формули¹¹:

- Купала, Купала! або Ой, Купала, Купала!
- Купала на Йвана!
- Купало на Йвана було!
- На Івана Купала! / На Йвана Купала!
- Купала на Петра було!
- Івана Купала!
- Куп-куп, Купало на Йваного!
- Купала на Йвана, купався Іваня!
- Купала под Івана. Купала на Івана
- Купале на Йване!
- Купала, іграло сонечко на Йвана!

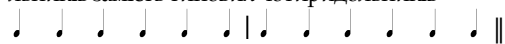
- Купало, Купала на Йвана!
- На Йвана, на Купайла!
- На Йвана Купала. Іванюшечка!
- На Петра хліб пекла.
- У Купала, вигріло сонечко на Івана!
- Івана Купала, Івана Йвашенька!
- Іване, Вашеньку!
- Іване, Йвашеньку!
- Іване-Йваше!
- Іваньо-Вашеньо!
- Іваньо ащеньо!
- Іваньошаньо!
- Іванюша!
- Іван, го! Іван, го!
- Ой рано на Йвана!
- Соловей, соловейко!
- Маринко моя дівко. Іване, Івашеньк...
- Купайло на Йвана було. Рильо-рильо, на гаре Пітро!¹²

Ритмічне варіювання рефренів обумовлене коливаннями їх силабічної форми (таблиця 5). Близько половини зразків мають рефрен <♩33> = ||224 | 224 || (схема 1 у таблиці 5), який завдяки ритмічній опорі має яскраву заключну функцію. Розповсюджені також рефрени за схемами 5, 6, менш відомі схеми 3, 4, 7, 8, 9. У схемах 2, 5 вірші рухливої структури узгоджуються з моделлю способом розщеплення чверток. У мелодіях схеми 3 відбувається ритмічне скорочення всіх тривалостей або лише перших чверток, тож можна трактувати ці зразки як варіанти головної ритмомоделі¹³.

Особливі ритмоінтонаційні версії рефрену. Зустрічаються рефрени подовжені або, навпаки, вкорочені, стиснені до масштабів однієї силабогрупи – Іванюша, або Іваньошеньо, тоді композиція строфи стає однорядковою (приклад 8).

У прикладах схеми 4а за семантичною формою рефрен має масштаби нормативного рядка 3+3, проте за ритмом та мелодичною будовою він є неподільною фразою, у якій розщеплені всі модельні силабохрони. Однофразові рефрени представлені схемою 4 (приклад 8)¹⁴.

¹⁰ До винятків можна віднести першу строфу у прикладі 5, де основний рядок складається з двох шестидольників замість типових чотиридольників

Із-ви-ли ми ве-ху із ни-зу до вер-ху... Пісня була заспівана відразу після «канонічного» лівобережного типу. Решта куплетів були озвучені у звичному чотиридольному метрі, з варіюванням першої і третьої долей, на які припадали ненаголошені склади.

¹¹ Рефрени викладені в такій послідовності: спочатку ті, що згадують імена язичницького ідола і християнського святого, потім ті, які зустрічаються найчастіше, і наостанок поодинокі зразки.

¹² Серед білоруських зразків зустрічається рефрен зі словами Ой Дунай, Дунаю! [46, 230/216].

¹³ Від редактора: Наведений автором перелік семантичних версій рефренів можна було би згрупувати у 2 основні та кілька вузьколокальних. Найбільше поширення (у 76 селах ареалу) має формула Купа(й)ла(о) на Й(І)вана з типовим малюнком 224,224 або 224,1124. З них у 48 селах рефрен відтворюється повністю, у 16-ти – з апокою 224, 114[1], та у 12 селах межиріччя Десни і Сейма побутує локальна версія Купайло/а/ на Йвана було з характерним ритмом 224, 11114. Менше поширення (Бориспіль – 2 села, Згурівка – 1, Гадяч – 1, Краснокутськ – 1, Городня – 1, Корюківка – 3, Ніжин – 1, Новгород-Сіверський – 1, Сосниця – 2, Щорс – 1) має формула, де Купало не згадується – Іване Й(І)вашенько/ку (Вашеньку) з повноцінним або «стретним» ритмом. Її версія Іваньо Вашеньо локалізується в районах Шостки, Ямполь, Новгород-Сіверського, Середино-Буди. Про приспів «релля» див. на с. 35 цієї книги. Інші версії є одиничними.

¹⁴ Остання могла утворитися з попередньої шляхом втрати першого складу у другому слові й відповідної силабохрони.

У схемах 6–8 відбулася інша трансформація: в другому такті схеми 6 довга силабохрона переміщується до центру, а в перших силабогрупах схеми 7 всі силабохрони ритмічно вирівнюються. Таким чином, у рефрені лишається одна ритмо-мелодична опора, яка в наспівах 8-ї ритмосхеми витісняє останній склад. Тут, очевидно, далася взнаки звичка співачок робити *апокопу*, тобто довго протягувати передостанній склад за рахунок останнього, який або коротко промовляється (як у схемах 6, 7) або взагалі не озвучується (схема 8, [приклади 15, 17, 18](#)). К. Квітка відмічає типовість апокопи для українських пісень. Подібні варіації, до яких він відносить і нерівноскладовість вірша в купальських зразках, за словами вченого, виникають внаслідок або індивідуального відхилення пам'яті інформантки, або схильності до варіювання [14, с. 167]. Отже, реальним підґрунтям для застосування апокопи тут є *наголос* на передостанньому складі словесного тексту – можливо, виконавці відчували невідповідність між довжиною складу та граматичним наголосом¹⁵.

У переважній більшості обрамлених форм трансформації піддаються заключні рефрени, а модельна ритмоформа початкових, за трьома винятковими зразками, не змінюється ([приклад 12](#); DVD-4.3: №№ 54, 55, 57, 58, 59, 60, 62, 69, 81, 105, 107, 127).

Є приклади, форма яких на вербальному рівні сприймається як трирядкова строфа з повтором рефрену (АРР), та за ритмічною й мелодичною будовою вона відповідає дворядковим композиціям¹⁶. Основний рядок тут залишається без змін, а рефренний містить 2 силабогрупи; за ритмом два рефренні рядки відповідають двом силабогрупам, де, порівняно із моделлю, силабохрони піддалися ритмічному варіюванню (див. [приклад 13](#) – дроблення двох перших силабохрон; [приклад 20](#) – дроблення першої і третьої силабохрон). Таких зразків небагато, але їх можна віднести до окремого підтипу, що виник у процесі трансформації.

Мелодика купальських пісень відрізняється значним розмаїттям. Спробуємо систематизувати мелічні різновиди за кількома показниками.

Мелокомпозиція

У композиціях з основою АР основний рядок ([стовпчик К у Базі даних 4.2](#)) у 54 зразках складається з двох мелодичних фраз, що співвідносяться як повтор $\alpha\alpha$ або як близькі варіанти $\alpha\alpha'$ (Бахмач, Борзна, Ніжин, Сосниця, Ямпіль, Шостка, Кролевець, Конотоп, Лебедин, Ромни, Буринь, Суми, Тростянець, Згурівка, Гадяч, Лубни, Вишгород, Обухів, Вел. Писарівка, Богодухів). 46 прикладів приблизно з тих самих місцевостей утворені шляхом поєднан-

ня контрастних мелодичних фраз $\alpha\beta$. У композиціях РАР співвідношення $\alpha\alpha/\alpha\beta = 10/45$. Це говорить про певну автономність композицій АР і РАР¹⁷.

З-поміж обрамлених композицій зразків з однаковими за мелікою рефренами (АВА) небагато ([приклад 11](#)). Є приклади, де у заключному рефрені повторюється матеріал середнього рядка (АВВ). У 50% зразків присутній мелодичний повтор на рівні рядків. Другу половину матеріалу складають пісні з тенденцією уникати повтору не лише на міжрядковому рівні, але й на рівні інтонацій силабогруп.

Ладозвукорядні характеристики

Амбітус¹⁸. Загальний обсяг мелодії в різних зразках може охоплювати діапазон від терції до октави (останній мають окремі зразки з Харківщини з впливами пізньої мелодики – [приклад 20](#) та зразки зі збірок [31, 32, 33, 36, 37]), відповідно, звукоряди налічують від 3 до 8 тонів, і переважно мають поступеневе заповнення амбітусу (у деяких наспівах є «пропуски» окремих щаблів).

Зустрілися такі звукоряди: секундовий з субзоною (субсекунда та субкварта – [приклад 14](#), або один з субтонів; субкварта часом заповнена) – всього 47 зразків; терцевий з субзоною – [приклад 1, 3, 5, 7, 13](#) (в поодиноких випадках без субтонів), [аудіо DVD-4.2_PAP-4, 5](#); квартовий – [приклад 9](#), з субквартою – [приклад 10](#), [аудіо DVD-4.2_PAP-2](#); квінто-вий – [приклад 6, 11, 20, 12, 16](#), [аудіо DVD-4.2_aAP, PAP-3](#), з субзоною – [приклад 15](#), зі зменшеною квінтою – [приклад 17](#)¹⁹; секстовий – [приклад 19](#). **На карті K41** звукоряди позначені кольором заливки оберненого донизу трикутника, що позначає основний мелорядок (див. легенду).

Нахил. Трапилося 114 наспівів (99 на території України та 15 на території Росії та Білорусії) мінорного нахилу, 65 – мажорного (**на карті K41** відмічені білими крапками всередині трикутників), 9 – змінного. У прикладах зі змінним нахилом зазвичай один з розділів викладається «у мажорі», а інший «у мінорі» або навпаки. У зразку 948в основний рядок має мінорний нахил, рефренні – мажорний.

Ладові опори. Співвідношення та місцезнаходження головної (ГО) та побічної (ПО) ладових опор найвиразніше виступають у місцях кадансування та середрядкових ритмічних зупинок. У основній частині строфи з її монохронним ритмом може не відбуватися справжнього кадансування,

¹⁵ Не виключена й помилка транскриптора – наприклад, не врахований або не розчутий останній склад, відтворений співачкою пошепки. Можливо, ритмічні аномалії у зразках з сіл 960, 943, 1190 стали наслідком такої помилки

¹⁶ Зразки DVD-4.3: №№ 61 та 83Б за музичною будовою являють трирядкову строфу.

¹⁷ Від редактора: Цей показник також дозволяє відрізнити правобережні наспіви типу Б, за ритмотипом аналогічні формі А^Р: правобережні мелодії завжди мають форму $\alpha\beta$, за винятком перехідної зони між Тетеревом та Ірпенем – див. [21], також [20, с. 145].

¹⁸ У нотному додатку зразки купальських пісень транспоновані таким чином, щоб тон, який відповідає головній ладовій опорі (ГО), співпадав з „g” першої октави. Звуки першої октави позначені малими латинськими літерами, другої – великими.

¹⁹ Квінтові звукоряди також інколи розширені за рахунок допоміжної сексти.

тож визначальними є каданси рефренів. Рефрен, за кількома винятками, кадансує на ГО²⁰. Характерні сполучення ладових опор рефренів (СЛК) виписані у стовпчику **5 Бази даних 4.2** та **на карті K41**, де прокартографовані з допомогою кольорової заливки бокових трикутників.

Для композиції АР типовими виявилися наступні СЛК, деякі у закономірних сполученнях з певними звукорядами:

//1,1 (або //1 в одноцілних рефренах; передаємо безколірними трикутниками) зустрічається у секундово-терцевих звукорядах (Середина-Буда, Глухів, Шостка, Ямпіль, Кролевець, Бахмач, Борзна, Корюківка – аудіо DVD-4.2_PAP-4: **кінцевий рефрен**); терцевих і квартових звукорядах (Білопілля, Буринь, Велика Писарівка, Лебедин);

//2,1 (темнозелені трикутники) відома у Подесенні (Ямпіль, Новгород-Сіверський, Кролевець, Бахмач, Борзна, Сосниця, Ніжин), Посуллі (Ромни, Лохвиця, Лубни), Попселлі (Суми, Лебедин), Поворсклі (Охтирка, Тростянець, Вел. Писарівка, Краснокутськ – аудіо DVD-4.2_AP-1); частина наспівів цієї групи функціонує ще й у сезон жнив;

//3,1 пов'язана переважно з терцевим звукорядом (фіолетові трикутники) в зонах Сіверщини (Новгород-Сіверський, Ямпіль), Посейм'я (Кролевець, Конотоп, Бахмач, Короп, Сосниця); вкрапленнями трапляється у південній частині (Згурівка, Пирятин, Вел. Писарівка, Лебедин);

//4,1 працює найчастіше при квінтовій, рідше – квартовій основі (коричневі трикутники) на Сіверщині (Ямпіль, Середино-Буда), у Посейм'ї (Бахмач, Борзна, Ніжин, Сосниця, Конотоп), вкрапленнями: Ромни – аудіо DVD-4.2_AP-3, Лебедин, Броварі, Богодухів, Валки, Зміїв.

Для композиції РАР найбільш поширеною виявилась модель квінтового діапазону, де опорою першої силабогрупи першого рефрену є 5-й щабель, а опорою кінцевого рефрену – 4-й (див. позначки біля Лебедин, Білопілля, Борисполя, Барішівки, Городні), або 3-й чи 5-й щаблі (Мена, Сосниця, Шостка), **приклади 6, 12, 15**. Частина наспівів демонструє різну мелодику початкового (з розімкненим кадансом: 5,4||..., 4,3||..., 1,3||... або 5,2||... – відповідно оранжеві, рожеві та світлозелені лівобічні трикутники) й кінцевого рефренів – див. **на карті K41** значки, обрамлені трикутниками **різного кольору**.

Фактура, виконавські особливості

Аналіз фактурної організації 45 багатоголосних прикладів виявляє такі закономірності.

²⁰ Від редактора. Виняток становлять 5 мелодій, що закінчуються на 2-му щаблі – позиції (за таблицею 1) 2г, д, е, 3, 1239, 1246. Дискусію з приводу закономірності таких зразків, відкрити К. Квіткою за записами М. Лисенка та О. Рубця з близьких місцевостей (Бориспіль та Прилуки), зробленими у 1860-тих [12, сс. 59–60], позитивно вирішують два звукозаписи Г. Коропніченко, зроблені у 1990-х у Згурівському районі (географічно проміжному між Борисполем і Прилуками) (**приклад 19** = аудіо DVD-4.2_PAP-1) – див. **в карті K41** значки зі світлозеленими бічними трикутниками.

Наспіви з терцевим обсягом звукоряду в гуртовому виконанні частіше за все утворюють *гетерофонну фактуру дисонуючого типу* або *гетерофонію з елементами бурдону* (**приклад 1, 7, аудіо DVD-4.2_PAP-4**). Осередки бурдонного виконання локалізуються у північних районах ареалу (Новозибківський, Суземківський райони Брянської області, Борзнянський, Бахмацький, Корюківський, Сосницький – Чернігівської області, Глухівський, Середино-Будський, Шосткинський, Буринський – Сумської області, див. **на карті K40** фіолетові крапочки).

З «тончиком» (октавним «тонким» підголоском), тобто у фактурі різнорегістрового триголосся, за термінологією Т. Сопілки²¹, найчастіше розспівуються варіанти, які мають терцевий обсяг мелодії з субтонами, рідше – квінтові (**приклад 17, 18, аудіо DVD-4.2_aAP**). Такі мелодії «скупчилися» у Миргородському та Лубенському районах Полтавщини (нижня течія річок Хорола та Сули).

Зразки, чий амбітус ширший за терцію, в гуртовому виконанні виявляють тенденцію до *консонантної гетерофонії*, інколи з переважанням паралельного терцевого руху (**приклад 19**). Таку взаємозалежність звукорядного обсягу та гетерофонії помітив і Є. Єфремов на матеріалах Центрального та Східного Полісся. Пісні з консонантною гетерофонією домінують на більшій частині Лівобережжя. Є. Єфремов пише, що тип фактури, притаманний певній географічній зоні, як правило, не обмежується одним жанром, а охоплює більшу частину місцевого календарно-пісенного комплексу, отже, спосіб фактурного оформлення обумовлений не стільки жанровим чинником, скільки приналежністю зразка до певної локальної традиції з її виконавськими особливостями [2].

«Гукання». У прикладах 4, 5, 6, 7 та аудіо DVD-4.2_PAP-4,5 повноцінно озвучене «гукання» в кінці строфи, характерне для лівобережних теренів, що підтверджують різні дослідники [34, 49, 50]. Зона поширення цього прийому в купальських піснях: Суми: Глухів, Середино-Буда, Шостка, Ямпіль, Тростянець, Суми, Буринь, Ромни; Чернігів: Борзна, Городня, Козелець, Корюківка, Ніжин, Сосниця, Щорс (**на карті K40** – зелені крапочки).

Композиції тирадного типу

Серед лівобережних купальських пісень трапляються зразки специфічної композиції, де рефрен розширився до самостійного розділу (див. **приклад 16**, також 9 на с. 164, DVD-4.3 №№ 45, 74, 75, 76, 79, 91, **аудіо DVD-4.2_T-1, 2**; в таблиці 1 – група сіл на с. 177):

- *Стріль-вода як линула,
А на морі хвиля біла,
На долині розсипала,
На Йвана Купала!*

²¹ «Різнорегістрове триголосся: два нижні голоси в середньому регістрі рухаються переважно в терцію, а верхній голос дублює „бас“ октавою вище „тонким“ (фальцетним) звуком у головному регістрі» [45, с. 24].

- *Скрізь вода та лелія.
Шо на морі вода грала.
На долині роса впала.
На вулиці в'ють Купала на Іван(а).*

Наявність складних рефренів надає композиції ознак тирадної або великої кільцевої форми (ВКФ, за Б. Луканюком [29, с. 99]). Такі форми відомі на Лівобережжі як окремих тип, але деякі зразки треба вважати контамінаціями типів А^Р і тирадного. Схема прикладу з-під Вел. Писарівки – « \downarrow 33; 44; 4⁴; 53» (село 254, див. DVD-4.3 № 78 = [38, с. 171]). Тут відбувається постійне дроблення всередині 3-го – 6-го рядків, в кінці другої долі в тексті присутня цезура. Таким чином, кожен рядок поділяється на дві вторинні силабогрупи, а рефренний рядок – на три. Похідна віршова форма виглядає так: 33;44;22⁴;433. Ритмічна та мелодична спорідненість крайніх розділів композиції ставлять цей зразок в один ряд з обрамленим видом купальських пісень. Але послідовність різних за масштабом та ритмікою побудов – риса ВКФ. Серед трьох розділів пісні середній за темпоритмом та мелодією контрастує з крайніми, тотожними послівками. За цими ознаками розділи відповідають частинам ВКФ, що отримали від Б. Луканюка назви *зачин* (тут – 33; 44), *хід* (4⁴=[22])⁴ і *кінцівка* (53=[443]). ВКФ, відчасти зберігаючи зв'язок з обрамленою строфою, має більше свободи й породжує різноманітні структурні варіанти. У наведеному прикладі матеріал зачину дослівно не повторюється у кінцівці (замість початкового „Купала на Івана!” куплет завершує більш масштабна фраза „на вулиці Купала на Івана!”), що призводить до розширення останнього рядка. В результаті виникає інша складоритмічна будова – « \downarrow 53» (вірш [43]3). В наступних двох куплетах ця форма стає основним елементом зачину, де повторюється тричі, хід і кінцівка залишаються без змін, тож загальна композиція отримує конфігурацію: « \downarrow 53³; 4⁴; 53».

Зразок з полтавського села Ключниківка (11146, [приклад 9 на с. 164](#)) нагадує весільну тираду, що може складатися з різних ритмічних структур: « \downarrow 43;53; 4⁵; 53». В деяких зразках цієї групи зустрічаємо композиційно різні куплети у межах однієї пісні. У [прикладі DVD-4.3 № 74](#) – два куплети, перший – дворядкова строфа, другий – ВКФ. Приклади 21, 76 (там само) мають композицію « \downarrow 44⁵; 66; 53». Мелорядки шестидольного ритму містить і зразок 78, про його спорідненість з класичним купальським лівобережним типом тут свідчить лише «ритм рефрену» на початку композиції зі словами, що звичайно супроводжують основний рядок „На Петра хліб пекла”.

У першому куплеті прикладу DVD-4.3 № 91, схоже, загублений початковий рядок – *зачин*, адже у другому куплеті (від слів “Як купався Іван та й у воду упав”) вимальовується типова ВКФ: 44;4³;6. У зразку [DVD-4.3 № 94](#) дворядкова строфа першого куплету змінюється п'ятирядковою тирадною композицією, яку завершує рефрен.

Мелогографія

З огляду на якісну неоднорідність матеріалу, його несистематичність та географічну нерівномірність, а у старих публікаціях – адміністративну невизначеність, зразки лівобережних чотиридольних форм можуть бути картографовані лише за певними **структурними ознаками**. Карти відображають статистичну картину приблизного розподілу по лівобережній території основних композиційних форм купальського наспіву. Але реально вони свідчать не стільки про дійсний характер його поширення, скільки про географічне походження записів, що є у нашому розпорядженні²².

Необрамлені композиції зустрілися у 14 районах Сумської області (Білопільському, Буринському, Великописарівському, Конотопському, Кролевецькому, Лебединському, Липоводолинському, Роменському, Охтирському, Середино-Будському, Сумському, Тростянецькому, Шосткинському та Ямпільському) – понад 50 зразків; у 8 районах Чернігівської області (Бахмацькому, Борзнянському, Козелецькому, Коропському, Корюківському, Ніжинському, Новгород-Сіверському та Сосницькому) – бл. 40 зразків; у 6-ти районах Харківської (Богодухівському, Валківському, Великобурлуцькому, Зміївському, Краснокутському, Нововодолазькому) – 13 зразків; у 5-ти районах Полтавської (Гадяцькому, Миргородському) – 10 зразків; у 5-ти районах Київської (Бориспільському, Броварському, Вишгородському, Згурівському, Обухівському) – записи з 6 сіл; та по одному зразку в Оріхівському районі Запорізької області та Чернобаївському – Черкаській області.

Територія поширення **обрамлених** композицій – принаймні у наш час – значно менша. У 12 районах Сумської області (Білопільському, Буринському, Глухівському, Лебединському, Липоводолинському, Охтирському, Роменському, Серединобудському, Сумському, Тростянецькому, Шосткинському та Ямпільському) знайшлося 37 зразків з 34 сіл; у 4 районах Чернігівської області (Корюківському, Прилуцькому, Сосницькому та Щорському) – 9 зразків з 7 сіл; у Барському, Вінницькому, Могилівподільському районах Вінницької області – 4 зразки, у Бориспільському, Броварському та Згурівському районах Київської – 13 зразків з 9 сіл; у Глобинському, Гребінківському та Лохвицькому районах Полтавської – 3 зразки та 2 твори – у Великобурлуцькому районі Харківської.

Строфічна форма з **додатковим зачином** знайдена у Лубенському та Лохвицькому районах Полтавської області.

Три зразки з Правобережжя (Трипільля, Вишгород – на картах села 385, 789) пов'язані, скоріше за все, з випадковим занесенням цього типу через міграцію окремих мешканців (у зв'язку з виходом заміж, переїздом родини тощо). Тут побутує самостійний купальський наспів (тип Б), за ритмомоделлю ідентичний до версії А^Р (досліджений експедиціями Г. Коропніченко). Окремі зразки ліво-

²² Від редактора: Див. виноску 10 на с. 143.

бережних наспівів на Київщині можна пояснити розмитістю західних кордонів українського Лівобережжя – адже більшість прикладів походять з населених пунктів поблизу Дніпра.

Значки, якими помічено місця походження записів, свідчать про колись широке розповсюдження обрядових наспівів на всьому Лівобережжі.

ВИСНОВКИ

Проведений аналіз зразків купальської пісенності на Лівобережній території України показав, що занепад купальської обрядовості на цих територіях розпочався досить давно. На це вказують низький рівень збереженості поетичних текстів, безпосередньо пов'язаних з ритуалом, мала кількість пісень з архаїчними баладними сюжетами. Падіння актуальності ритуальної традиції для членів громади спричинило підміну обрядового сенсу його розважальною функцією.

Як і в інших архаїчних пісенних жанрах, найконсервативнішим елементом Купала виявився не текст, а музична структура. Функціонування даного типу пов'язане з великою географічною територією побутування. Наспів у давні часи був тісно пов'язаний з ритуалами і побутовими діями під час купальських свят, де пісня могла виконувати різні функції: супроводжувати танок, обрядову ходу, виготовлення обрядових атрибутів, трапезу, стрибання навколо вогню, жартування дівчат над хлопцями. Можливо, саме внаслідок цього наспів набуває структурної гнучкості у деяких частинах форми. Зберігаючи основні структурні

ознаки (до наших часів купальські лівобережні пісні зберігають її головні ознаки у двох основних класичних різновидах – у вигляді трирядкової строфи, де рефрен обрамлює семантично значимий рядок, та у формі дворядкової строфи з другим рефренним рядком.), купальський наспів виявився здатним до значних трансформацій, і до продукування нових, досить далеких композиційних форм. Записи початку й другої третини 20-го століття представляють досліджуваний пісенний тип переважно як обрамлену строфічну композицію. А серед матеріалів архіву ЛЕК беззаперечно домінує дворядкова строфа. Напрошується висновок, що такого вигляду купальські лівобережні пісні набули останнім часом. Така зміна, можливо, обумовлена особливостями будови рефрену. В процесі трансформації відпала потреба повторювати його на початку пісні, внаслідок чого з'явився скорочений варіант строфи. З іншого боку, втрата початкового рефрену свідчить про занепад купальської обрядової традиції.

Барвиста картина, яку являє лівобережний купальський меломасив, об'єднується наявністю функційно-структурного зерна, яке забезпечує можливість розпізнати пісенний тип. Таким зерном є рефрен з його характерним ритмомелодичним мотивом ритуальної словесної формули «Купала на Івана!». Він і є головним структурно-звуковим символом досліджуваного купальського типу, і, можливо, найархаїчнішим його елементом – інтонуванням.

Література та аудіофонди

1. *Дубравин Валентин*. Русские календарные песни на Украине / В.В. Дубравин. – Москва : Сов. композитор, 1974. – 37 с.
2. *Єфремов Євген*. Ритмоструктурні типи календарних наспівів на Київському Поліссі / Євген Єфремов // Полісся України: матеріали історико-етнографічного дослідження. Вип. 1. Київське Полісся. 1994. – Львів, 1997. – С. 245–259.
3. *Завальнюк Анатолій*. Основні типи українських літніх обрядових пісень та їх мелодіалектні різновиди / А. Завальнюк // СІМР-5. – С. 46–51.
4. *Його ж.* Українські літні обряди та пісні : навч. посібник / А. Завальнюк. – Вінниця, 2008. – 304 с. нот., фото, іл.
5. *Земцовський Ізалий*. Мелодика календарних песен / И. Земцовский. – Ленинград : Музыка, 1975. – 222 с.
6. *Ігри та пісні. Весняно-літня поезія трудового року* / [упор. О. І. Дей, А. І. Гуменюк]. – Київ : Вид-во АН УРСР, 1963. – 671 с.
7. *Іваницький Анатолій*. Українська народна музична творчість / А. Іваницький. – Київ : Музична Україна, 1990. – 334 с.
8. *Його ж.* Хрестоматія з українського музичного фольклору (з поясненнями та коментарями) : Навч. посібник для ВНЗ культури і мистецтв I–IV рівнів акредитації / А. Іваницький. – Вінниця, 2008. – С. 130–147.
9. *Карапата Ольга*. Лівобережний тип купальських пісень. Особливості будови та структурні різновиди : дипломна робота / Наук. керівник Є. Єфремов; НМАУ, Кафедра музичної фольклористики. – Київ, 2005.
10. *Квитка Климент*. Об историческом значении календарных песен / К.В. Квитка // Квитка К. Избранные труды : в 2 т. – Москва, 1973. – Т. 1. – С. 73–100.
11. *Його ж.* Об областях распространения некоторых типов белорусских календарных и свадебных песен / К.В. Квитка // Квитка К. Избранные труды : в 2 т. – Москва, 1971. – Т. 1. – С. 161–176.
12. *Його ж.* Про наспіви українських лівобережних купальських пісень // Квитка К. Вибрані статті : у 2-х ч. / [упор., автор передм. та комент. А. Іваницький]. – Київ, 1985. – Ч. 1. – С. 54–63.
13. *Його ж.* Фольклористична спадщина Миколи Лисенка // Квитка К. Вибрані статті : у 2 ч. / [упор., автор передм. та комент. А. Іваницький]. – Київ, 1985. – Ч. 2. – С. 3–67.
14. *Його ж.* Украинские песни о матери-детоубийце / К.В. Квитка // Квитка К. Избранные труды. – Т. 2. – Москва, 1973. – С. 119–191.
15. *Його ж.* Українські народні мелодії / Зібрав Климент Квитка. – Київ : Слово, 1922.
16. *Клименко Ірина*. Архів аудіозаписів українського фольклору в Лабораторії музичної етнографії / І. Клименко // ПЕ-2. – С. 338–357 (експедиції фонду «Посейм'я»).
17. *Ї ж.* Купальські пісні / І. Клименко // Українська музична енциклопедія. – Т. 2. – Київ, 2008. – С. 639–641.
18. *Ї ж.* Купальсько-петрівські мелотипи Прип'ятського Полісся: матеріали до Атласу музичних діалектів / І. Клименко // ПЕ-1. – С. 107–134.

19. *Ї ж.* Мелогографія жнивних наспівів басейну Прип'яті : дис. ... канд. мистецтвознавства / І. Клименко. – Київ, 2001. – 176 с. + Додаток : 11 карт, нот., ін.
20. *Ї ж.* Наспіви купальсько-петрівської приуроченості в українців: макроареалогія / І. Клименко // ПЕ-5. – С. 138–164.
21. *Коропниченко Ганна.* До питання про південні кордони Київського Полісся (за матеріалами календарної традиції межиріччя Тетерева та Ірпеня) / Г. Коропниченко // Полісся: мова, культура, історія. – Київ, 1995. – С. 428–437.
22. *Коропниченко Ганна, Клименко Ірина.* Про один тип літніх трудових пісень // Збірник наукових та науково-методичних праць кафедри фольклору Київ. держ. Ін-ту культури / [упор. А. Іваницький]. – Київ, 1995. – С. 31–51; Передрук: ПЕ-3 (електронна версія на DVD).
23. *Косич Марія.* Литвини-белорусы Черниговской губернии / М. Н. Косич. – Санкт-Петербург, 1902.
24. *Костюковец Лариса.* Об одном типе купальских песен / Л. Костюковец // Памяти К. Квитки : Сборник статей / [ред.-сост. А. Банин]. – Москва, 1983. – С. 79–89.
25. Купальські пісні: Українські народні пісні: Пісенник / [упор. О. Чебанюк]. – К., 1989. – 194 с. – (Серія «Українські народні пісні»).
26. *Лисенко Микола.* Збірка народних пісень у хоровому розкладі, пристосованих для учнів молодшого й підстаршого віку у школах народних. – Київ, 1908. Перевидання: Українські народні пісні. – Київ: Мистецтво, 1958. – (Лисенко Микола. Зібрання творів: У 20 т. – Т. 19).
27. *Його ж.* Українські обрядові пісні: У п'ятьох збірках ... для мішаного хору. – Збірка IV: Купальська справа. – Київ, 1896/7. Перевидання: Українські обрядові пісні. – Київ : Мистецтво, 1956. – (Микола Лисенко, Зібрання творів: У 20 т. – Т. 20).
28. *Линева Евгения.* Опыт записи фонографом украинских народных песен / Е. Линева ; [подгот. к изд., вступ. ст. и коммент. Е. И. Мурзиной]. – Київ : Муз. Україна, 1991 – 87 с.
29. *Луканюк Богдан.* К критике музыкальных текстов народно-песенного творчества (О веснянке “Вийди-вийди, Йванку”) / Б. Луканюк // Актуальные проблемы современной фольклористики : сб. ст. и материалы / [сост. В. Гусев]. – Ленинград, 1980. – С. 83–107.
30. *Мажейка Зінаїда, Варфаламеева Тамара.* Пісні беларускага Падняпроўя. – Мінск, 1999. – 391 с.
31. Муравський шлях-97 : Матеріали комплексної фольклорно-етнографічної експедиції / [упор. М. Красиков, Н. Олійник, В. Осадча, М. Семенова]. – Харків, 1998. – 360 с.
32. Муравський шлях-2000 : Матеріали фольклорно-етнографічної експедиції / [упор. Г. В. Лук'янець та ін.]. – Харків : Регіон-інформ, 2000. – С. 91–94.
33. Муравський шлях-2002 : Фольклорні осередки Харківщини / [упор. К. Дорохова, В. Осадча, Н. Плотник]. – Харків: Регіон-інформ. – 2002. – Сс. 16, 74–75.
34. Обрядові пісні Слобожанщини (Сумський регіон) / Фольклорні записи та упорядкування В. В. Дубравіна. – Суми, 2005. – 448 с.
35. *Пашина Ольга.* Обряды и песни троичко-купальского периода // Народное музыкальное творчество: Учебник / [отв. ред. О. А. Пашина]. – Санкт-Петербург : Композитор, 2005. – С. 119–130.
36. Пісні Слобідської України: Фонографічна збірка. Пісні Харківщини. Вип. 1 / [упор. Л. Новикова]. – Харків: Майдан, 1996. – 189 с.
37. Пісні Слобідської України : Навчальний посібник / [автор-укладач Л. І. Новикова]. – Харків : ТО Ексклюзив, 2006. – 188 с. (з аудіодиском).
38. Пісні Сумщини: Українські народні пісні : пісенник / [упор. В. Дубравін]. – Київ : Музична Україна, 1989. – 503 с. – (Серія «Українські народні пісні»).
39. *Рубець Александр.* Двести шестнадцать народных украинских напевов / Записал и издал А. Рубец. – Москва, 1872. – № 48.
40. *Руднева Анна.* Русское народное музыкальное творчество. Очерки по теории фольклора / [ред.-сост. Н.Н. Гилярова, Л.Ф. Костюковец]. – Москва, 1994. – 224 с.
41. *Савельева Нина.* Региональная стилистика русской народной музыки. Русско-белорусско-украинское пограничье: Исследование / Н.М. Савельева. – Москва : Композитор, 2005. – 192 с.: нот. – № 79.
42. *Ї ж.* Суземские песни. – Вып. 1: Календарные песни. – Москва, 1995. – 83 с.
43. *Свитова Клавдия.* Народные песни Брянской области. – Москва : Музыка, 1966. – №№ 36, 37, 38, 39.
44. *Скаженик Маргарита.* Мелогографічне вивчення Уборті: купальсько-петрівські наспіви / М. Скаженик // ПЕ-4. – С. 154–175.
45. *Сопілка Тетяна.* Ранні форми традиційного багатоголосся на Середньодніпровському Лівобережжі (на матеріалі весільних пісень Полтавщини) : дипломна робота / Т. Сопілка ; наук. керівник Є. Єфремов ; НМАУ ім. П. Чайковського. – Київ, 1996.
46. *Ступницький Василь.* Пісні Слобідської України / В.П. Ступницький. – Харків : ДВУ, 1929. – 43 с. – (Бібліотека музичної етнографії).
47. *Його ж.* Пісні Слобідської України / В.П. Ступницький ; [передмова В. М. Осадчої]. – Харків : Майдан, 2007. – 52 с. – (Студії з фольклору та етнографії Слобожанщини. Вип. 1). Репринтне відтворення за виданням [46].
48. *Тавлай Галина.* Белорусское купалье: Обряд, песня / Г. Тавлай. – Минск : Наука и техника, 1986. – 174 с.: нот.
49. Градыцыйная мастацкая культура беларусаў. У 6 т. Т. 1. Магілёўскае Падняпроўе / Т. Б. Варфаламеева, В. І. Басько, М. А. Козенка і інш. – Мінск : Беларуская навука, 2001. – С. 126–136.
50. Труды этнографическо-статистической экспедиции в Западно-русский край, снаряженной Императорским русским географическим обществом. Юго-западный отдел: Материалы и исследования / Собранные П. П. Чубинским. – Т. 3: Народный дневник / Издан под наблюдением Н.И. Костомарова. – Санкт-Петербург, 1972.
51. Українська РСР. Адміністративно-територіальний устрій: на 1 січ. 1987 року / відп. ред.: В. І. Кирненко та ін. – Київ : Гол. ред УРЕ, 1987. – 504 с.
52. Українські народні пісні в записях М.В. Лисенка / [упоряд., вступ. ст. і прим. Л. О. Єфремової]. – Київ : Музична Україна, 1990. – Ч. 1. – 351 с.

Дискографія (типи А і тирадний)

Подається за хронологічними кодами Фонотеки ЛЕК – див. базу даних 5.1_ЕТД_UkrEthnoDiscography-2010 та вибірку звукозаписів в папці 4.2 на долученому DVD

1. А-1994-01_Пісні Слобідської України. Обрядові та ліричні пісні. – Трек 7.
2. А-1994-01_«Ой ходив та й донець». Обрядові та ліричні пісні Харківщини. – Треки 7, 8.
3. А-1997-07_Пісні Полтавщини. Традиція села Ключниківки. – Трек 3 (б).
4. А-2005-02_«Й а вже років двісті, як козак в неволі». Забуті пісні українців. – Трек 24.
5. А-2005-08_«Зберімося, роде...». – Ч. 2: Гурти автентичної музики *Древо, Володар, Отава, Дике поле, Гуртоправці* = Projekt «Let's gather the family...». – V. 2 – Трек 18.
6. А-1997-21_Традиційна музика Київщини (Лівобережжя). – Трек 17.
7. А-2008-02_«За вгорою рута-м'ята». Традиційна культура Посулія. – Ч.1 – Трек 11.
8. А-2009-05_«На Петра хлеб пекла». Исторические концерты Фольклорной комиссии. (Песни русско-белорусско-украинского пограничья). – Трек 19.
9. [А-ЭКРФК] «Ой, при поле, при долине». Этнографические концерты Российской фольклорной комиссии. Вып. 3 / Автор идеи проекта Е. Дорохова. – Трек 7.

Дубравін Валентин. Архів звукозаписів 1960–1990-х років, переданий на зберігання до Сумського державного педагогічного університету ім. А.С.Макаренка. Цифрове опрацювання звуку О. Карапати (АртВелес, 2009 рік).

Карти «Купальські наспіви Лівобережжя з чотиридольною основою», ч.1, 2 див. в Атласі на стор. К40–К41. Розробка легенди – І. Клименко, О. Карапата, виконання – О. Коробов, І. Клименко, О. Карапата.

Ольга Карапата (Київ)

КУПАЛЬСКИЕ ПЕСНИ «ЛЕВОБЕРЕЖНОГО ТИПА»: ПОПЫТКА ЛОКАЛЬНО-СТРУКТУРНОЙ ДИФФЕРЕНЦИАЦИИ

В статье описаны и прокартографированы структурные разновидности купальских мелодий украинского Левобережья с четырехдольной основой («обрамленного» типа и родственных ему – версии только с концевым рефреном и тирадных форм) на основе 242 записей 1903–2010 годов, происходящих из более 170 населенных пунктов 7-ми областей Украины и смежных территорий Беларуси и России. Очень разрушенное состояние купальских традиций, которое застали экспедиции НМАУ в 1990–2000-х, частично компенсируется для исследователя аудиозаписями Валентина Дубравина 1960–1990-х годов ранее недоступными. На карту нанесены формализованные сведения о таких сторонах организации изучаемой группы мелодий: композиции, амбитусе, ладовых опорах рефренов.

Ключевые слова: купальские песни, Левобережье, мелотип, рефрен, ареал, база данных.

Olga Karapata (Kyiv)

“KUPALO” SONGS OF THE «LEFT-BANK OF DNIPRO TYPE»: ATTEMPT OF THE LOCAL-STRUCTURE DIFFERENTIATION

The structural variants of the left-bank of Dnipro “Kupalo” (Midsummer) type melodies ([(«framed» and kindred to it just with the end refrain) are described and mapped in the article on the basis of 242 records of 1903–2010 made in 170 communities of the left-bank areas of Ukraine, Belarus, Russia. Very much destroyed condition of the “Kupalo” traditions found by NMAU 1990 – 2000s expeditions are partly set off for a researcher with audio records made by Valentin Dubravin in 1960–1990, which had not been available earlier. The formalized information on such side pieces of the studied group organization as composition, refrain tonal system supports, specific features of a melody range are plotted on the map.

Ключові слова: midsummer (“kupalo” – “petro”) timed tunes, Left-bank of Dnipro area, melotype, refrain, area, Electronic database

Таблиця 1. Реєстр лівобережних купальських наспівів з чотиридольною основою

(повну версію з описом за кількома аналітичними параметрами див. в електронній базі DVD_4.2_ETD_KUPALO-LB-2010)

Пояснення

Друковані джерела подаю за списком літератури [...] і дискографією (А-...), архівні – за кодами архівів

Літерні коди (а, б, в...) біля адміністративних номерів вказують на різні структурні варіанти наспівів з одного села, відображені на картах **К40 – К41**.

Коди архівів

Архів ЛЕК: оК... – номер касети і твору, кБ – номер бобіни
 Сум ОЦНТ – Сумський обласний центр народної творчості (База О. Гончаренко)
 Дуб_Ф – Фонд *Валентина Дубравіна* в Сум. ДПІ ім. А.С. Макаренка
 Приватні: ОАЗ (особистий архів збирача), База – аналітична вибірка

Керівники збирацьких груп та відповідні архіви

ОАЗ і База ОГ – *Олена Гончаренко* ОАЗ МО – *Олена Мурзіна*, ЛЕК
 ОАЗ ЄЄ – *Євген Єфремов*, ЛЕК ОАЗ СМ – *Маргарита Скаженник*
 КЛ – *Ірина Клименко*, ЛЕК ОАЗ ФЕТ КСЄ – *Сусанна Карпенко*,
 ОАЗ КАР – *Ольга Карпата* *Ілля Фетисов*
 ОАЗ і База КГ – *Ганна Коропніченко* ОАЗ ОШ – *Олена Шевчук*

175

адм. №	Районний центр	Село (+стара назва)	Форма	Джерело
-	Не вказаний	Будище	РАР	[50] = [50, с.141]

Вінницька область

94	Бар	Ялтушків	РАР	[4, с. 145, № 64]
186а,б	Вінниця (колишн. Брацлавського повіт)	Кордишівка	РАР	[52, с. 15, № 4, 5]
761	Могилів-Подільський	Слобода Яришівська	РАР	[4., с. 123, № 41]

Запорізька область

667	Оріхів	Новоселівка*	Ар-інд.	[33, с.16]
-----	--------	--------------	---------	------------

Київська область

2	Бориспіль	Бориспіль	РАР	[50] = [52, сс. 136, 138–140, 142]
168		Вишеньки	АР	База КГ (Харків)
181		Іванків	РАР	База КГ (Правдюк О.А.)
186е		Сулимівка	РАР+АР	[8, с.131]
189		Мирне	РАР	ОАЗ ОШ
253а,б	Броварі	Калита	АР	ОАЗ КГ 66–2,3,6,7
256		Богданівка	РАР	ОАЗ КГ
266		Заворичі	АР	ОАЗ КГ
273		Літки	РАР	ОАЗ КГ
290		Семиполки	РАР	ОАЗ КГ
385а,б	Вишгород	Глібівка	АР	ЛЕК, оК 570–54
1190*	Згурівка (до 1987 –	Безуглівка	АБР	А-1997-21_17
1239*	Яготинський район, за	Пасківщина	РАР	ОАЗ КГ, оК 120–51
1246*	яким і дано номери)	Стара Оржиця	РАР	ОАЗ КГ, оК 120–24
789	Обухів	Трипілля	АБРСТ	[15, № 646]

*Про села, не знайдені у довідниках, див. примітку 5 на с. 166.

адм. №	Районний центр	Село (+стара назва)	Форма	Джерело
--------	----------------	---------------------	-------	---------

Полтавська область

138	Гадяч	Млини	АР	ЛЕК, оК 301–39
213	Глобине (Кремен- чущкий повіт)	Гриньки	РАР	[52, с.143]
275		Липове	РАР	[52, с. 14, №1, 3]
295*	Гребінка	Сліпорідські хут. (Сліпорід-Іванівка?)	РАР	[15, №82]
907	Лохвиця	Скоробагатки	аАР	Дуб_Ф
920		Піски	РАР	[45, с. 46]
980		Лубни	Хитці	аАР
1008		Снітин	аАР	ОАЗ СМ
1021		Тишки	АР(р)С(туфх;р)С	[4, № 185]
1027		Шеки	аАР	ОАЗ СМ
1114а	Миргород	Ключниківка	АБР	А-1997-07_А-03а
1118		Гасенки	приспівкова	[45, с. 46]

Сумська область

60	Білопіль	Дудченки	АР	Сум. ОЦНТ=карта ОГ
97		Ганнівка (знята з обліку, код Куянівки)	РАР	Сум. ОЦНТ=карта ОГ
135		Гезівка, Сергіївська сільрада	РАР	[34, с.180-181]
136		Миколаївка Тернівська (у [34] – Йоївка)	РАР	[34, с. 184-185]
155а		Яструбине (тепер Сумського р-ну)	АР	Дуб_Ф
175	Буринь	Дяківка	АР	карта ОГ
186в		Клепали	АР	Дуб_Ф
188		Миколаївка* (записано у Києві)	РАР	[15, № 647]
198		Слобода	АР і РАР	[34, с. 190]
221		Чумаків хутор (Чумакове)	АР	[34, с. 189]
252	Вел. Писарівка	Березівка	АР	[38, с.176 (2)]
254		Попівка	АР	[34, с. 188]
255		Лугівка	АР	Дуб_Ф
260а		Солдатське	АР	[1, с.27, №27]
260б		Солдатське	АР	Дуб_Ф
262		Тарасівка	АР	Сум. ОЦНТ=карта ОГ

Адм. №	Районний центр	Село (+стара назва)	Форма	Джерело	
285	Глухів	Вільна Слобода	РАР	Дуб_Ф	
293		Щебри	РА...Гу!	Дуб_Ф	
342		Уздиця	РАР	ЛЕК, оК 365–21	
365	Конотоп	Бондарі	АРР	ОАЗ КАР	
398		Красне	АР	Дуб_Ф	
403		Кузьки	АР	ОАЗ КАР	
507	Кролевець	Кролевець	РА...Гу!	Дуб_Ф	
528		Гречкине	АР	Сум. ОЦНТ=карта ОГ	
544		Камінь	АР	ЛЕК, оК 731–10	
547		Ленінське	АР(рр)	Сум. ОЦНТ=карта ОГ	
551		Литвиновичі	АР	[38, с.170 (1)]	
565		Обтове	АР	ЛЕК, оК 365–11	
567		Погорілівка	РА...Гу!	Дуб_Ф (база ОГ)	
573		Тулиголове	РАР	ЛЕК, оК 370–8	
670		Лебедин	Зелений Гай	РАР	Дуб_Ф (база ОГ)
679а,б			Курган	АР(рр)	ЛЕК, оК 392–20, оК 394–40
686	Межиріч		АР	ЛЕК, оК 344–39	
689	Байрак		РАР+АР	[34, с. 186]	
714	Пристайлове		РАР	ЛЕК, оК 395–30	
722	Червене		АР	ЛЕК, оК 348–16	
730	Липова Долина		Липова Долина	РАР	Дуб_Ф
748		Берестівка	РАР	Дуб_Ф	
777		Русанівка	АР	Дуб_Ф (база ОГ)	
779		Лучка	аАР	[34, с. 191]	
833	Недригайлів	Вел. Будки	АР	Дуб_Ф (база ОГ)	
9а, б	Охтирка	Охтирка	РАР +АБР	[37, с.174]	
9в		Дикий хутір	РАР	Дуб_Ф	
912		Литовка	РАР	ЛЕК, оК 94–13	
921		Скелька	РАР	Дуб_Ф (база ОГ)	
943		Комиші	АР	Дуб_Ф (база ОГ)	
948а		Буди (тепер Куземин)	РАР	[37, с.176 (1)]	
948б		Куземин	РАР	Дуб_Ф	
948в		Куземин	РАР	ЛЕК, оК 94–1	
949		Лантратівка	АР-інд	[32, с.91]	
979		Стара Іванівка	АР	ЛЕК, оК 99–27	
989		Українка (запис в с. Куземин)	РАР	ЛЕК, оК 100–24, 26	
995		Риботень	РАР	ОАЗ ОГ	
996		Ясенове	РАР	ОАЗ ОГ	
1109		Ромни	Артюхівка	РАР	А-2008-02_11
1117			Гаї	РАР	[34, с. 182]
1138	Волошнівка		АР	Дуб_Ф	
1141	Глинськ		РАР	Дуб_Ф	
1170а	Овлаші		абв...Р	Дуб_Ф	
1170б	Овлаші		АР	Дуб_Ф	

адм. №	Районний центр	Село (+стара назва)	Форма	Джерело	
1170а	Ромни	Овлаші	абв...Р	Дуб_Ф	
1170б		Овлаші	АР	Дуб_Ф	
1223а		Хоминці	РАР	Дуб_Ф	
1223б		Хоминці	РАР +Т	[38, с.171]	
1239	Середина-Буда	Вел. Берізка	АР	ЛЕК (база ОГ)	
1247		Лісне	РАРС	[34, с. 186]	
1273а		Боровичі	АР	ЛЕК, оК 701–3	
1273б		Боровичі	РАР	ЛЕК, оК 701–4	
1280		Пигарівка	АРС	Дуб_Ф	
1289		Ромашкове	АРС	Дуб_Ф	
1292а		Стара Гута	АБРС	Дуб_Ф	
1292б		Стара Гута	РАР	Дуб_Ф	
1327а		Суми	Велика Чернеччина	АР	ОАЗ СМ
1327б			Велика Чернеччина	АР(рр)	[38, с.178]
1327в	Мала Чернеччина		РАР	Дуб_Ф	
1455	Тростянець	Набережне	АРС	Дуб_Ф	
1459		Зарічне	РАР	Дуб_Ф	
1461а,б		Кам'янка	АР	[37, с.162] Дуб_Ф	
1462		Кам'янецьке	АР	Дуб_Ф	
1483	Шостка	Вороніж	РАР	[12, с.54]	
1495а		Глазове	АБР	Дуб_Ф	
1495б		Глазове	АБР	Дуб_Ф	
1533	Ямпіль	Грем'ячка	РАРС	ЛЕК, оК 368–5	
1541		Білиця	приспівкова	ЛЕК, оК 378–22	
1554		Марчихіна Буда	АБРР	[38, с.177]	
1521а		Свеса	РАР	Дуб_Ф	
1531б		Воздвиженське	АР	Дуб_Ф	
1565а		Степне	приспівкова	ЛЕК, оК 390–11	
1565б		Степне	АБРС	Дуб_Ф	
1565в		Степне	АРР	Дуб_Ф	
1565г		Степне	РА...Гу!	Дуб_Ф	
1569		Паліївка	АР	[38, с.166]	
1570		Чуйківка	АРС	Дуб_Ф	
1571	Бугор	АР	ЛЕК, оК 377–22		

Харківська область

297	Богодухів	Кручик	АР	А-1994-01_07
305а		Полкова Микитівка	АР	[36, с.74]
305б,в		Полкова Микитівка	АР - 1 строфа	[31, с. 301, № 7]
305г		Полкова Микитівка	АБВГ;Р =Т з 2 стр.	[31, с. 302, № 7]
305д,е		Полкова Микитівка	АБР	[31, с. 302, №17, 18]
478	Валки	Сніжків	АБР	[31, с. 302, № 6]
485		Шарівка	АРР	А-1994-01_08=[36, с.71]
587а	Великий Бурлук	Шипувате (Куп'янськ: Шиповате)	РАР	[46, с. 12, 1 стр.]
587б		Шипувате (Куп'янськ: Шиповате)	РТ(СТУ=ур)	там само, 2 і 3 строфи

706	Зміїв	Лиман	aPC=3;53.	[32, с.94]
1185	Краснокутськ	Чернещина (Чернеччина)	Ap-інд	[32, с.93]
1186		В'язова	AP	[36, с.71]
1436	Нова Водолага	Нова Водолага	приспівкова	[32, с. 91]

Черкаська область

757*	Чорнобаїв	Галицьке=Кліщинці (колишнього Кременчуцького повіту)	AP(рст)	[52, с. 14, №1, 3] [13, с. 57, виноска 1)]
------	-----------	--	---------	---

Чернігівська область

5а,б	Бахмач	Батурин	AP	ЛЕК, оК 770–59,60, 61	
35		Красне х. Капризівка	приспівкова	ЛЕК, оК 737–38	
44а		Матіївка	AP	ЛЕК, оК 740–36 CM	
44б		Матіївка х. Обирки	AP	ЛЕК, оК 741–14 CM	
51а,б		Мости	AP і АБР	ОАЗ ФЕТ КСЄ	
57		Обмачів	AP	ОАЗ CM	
59а,б		Осіч	АБР	ЛЕК, оК 742–2 CM	
60		Слобідка	AP	ЛЕК, оК 444–2	
155а		Борзна	Головеньки	AP	ЛЕК, оК 743–64
163			Мала Загорівка	AP	ОАЗ ФЕТ КСЄ
170а,б	Кербутівка		AP	ЛЕК, оК 744–27, 29	
170в	Кербутівка		AP-6-дольник	ЛЕК, оК 744–28	
179	Плиски		AP	ЛЕК-2007-01_02	
182а	Прохори		AP	[8, с. 139]	
182б	Прохори		AP	[9, № 128]	
–	Лейдин (хутор)		AP	ОАЗ ФЕТ КСЄ	
262	Городня		Дроздовиця	PAP	[24, с.85, №15]
426	Козелець		Вовчок	AP	ОАЗ ЄЄ
479		Білики	AP	[7]	
499		Блудше	AP	ЛЕК, оК 46–5	
540	Короп	Нехаївка	AP	ОАЗ ФЕТ КСЄ	
542		Лебедин	AP	ОАЗ ФЕТ КСЄ	
598	Корюківка	Забарівка	AP	ОАЗ ЄЄ	
623		Перелюб	PAP	ОАЗ ЄЄ	
625а,б		Прибинь	PAP+AP	ОАЗ ФЕТ КСЄ	
653		Шишківка	AP	ОАЗ KAP	
2	Ніжин	село не вказане	AP	[6, с. 564, №165]	
778а,б		Колісники	AP	[25, сс.76, 78]	
807		Хвилівка	AP	ЛЕК, оК 348–2	
820	Новгород-Сіверський	Бирине	AP	Дуб_ф	
853		Гірки	AP	Дуб_ф	
3	Прилуки	не зазначене	PAP	[39, №48]	
1137	Ріпки	Нові Яриловичі	AP	ОАЗ MO, 1978	
1146		Старі Яриловичі	AP	ЛЕК (MO), 1978, кБ38а	
1268	Сосниця	не зазначене	PAP	[11, с. 166 №3]	
1269*		В'юнице=Ганнівка 1969 р. (перед-містя Сосниці)	PAP+AP+6	[11, с. 167 №4]	
1278		Велике Устя	PAP	ЛЕК, оК 744–26 CM	

1299		Пекарів	AP	ОАЗ ФЕТ КСЄ
1300		Кнути	AP	ОАЗ CM
1301		Костирів	AP	ОАЗ ФЕТ КСЄ
1515	Щорс	Займище	PAP	Дуб_ф
1520		Хрінівка	PAP	ОАЗ MO, 1974

Б І Л О Р У С Ь (з архіву ЛЕК)

Бел1=1518*	Гомель	Лельчиці	Дуброва	PAP	ОАЗ CM
Бел2=1489*		Осинське		PAP	ОАЗ CM
Бел3=2652*		Хойники	Молочки	PPAP	ЛЕК, оК 4–24
Бел11	Мінськ	Солігорськ	Ананчиці	PAP	ОАЗ CM

* Коди на карті М. Скаженік К37-5

Р О С І Я : Б Р Я Н С Ь К А О Б Л А С Т Ь

Рос 1	Мглинський пов.	не зазначене	PAP	[23, с. 57, 58] = [12, с. 55]
Рос 2а	Погар	Міхновка (Мохновка)	AP	[43, с. 63–64, № 38]
Рос 2б		Міхновка (Мохновка)	PAP	[43, с. 64, № 39]
Рос 3	Суземка	Челюскін	PAP	[42, с.42]
Рос 4		Денисівка	PAP	А-ЭКРФК №7
Рос 5		Нерусса	PAP	[42, с.44 (текст)]
Рос 6	Злинка	Малі Щербиничі (Новозибк. р-ну)	PAP	[24, №14]
Рос 7	Новозибков	Каташин	PAP	[41, № 79]
Рос 8	Клімов	Петрова Гута	PAP	А-2009-05
Рос 9	Стародуб	Азаровка	AP	[43, с. 61, № 36]
Рос 10		Курковичи	PAP	[43, с. 62, № 37]
		не зазначене	PAP	[29, с. 15, №4а]

У К Р А І Н А : « Т И Р А Д Н И Й Т И П »

11146	Полтава	Миргород	Клюшниківка	A-1997-07_A-03а	
254	Суми	Вел. Писарівка	Попівка	[38, с.170 (2)]	
668*		Лебедин	Кам'яний Пригородок (Кам'яне?)	[46, с. 19 низ]	
943	Суми	Охтирка	Комиші	[38, с.168]	
960		Охтирка	Олешня	[38, с.169]	
993б			Журавне	ЛЕК, оК 98-20, оК 100-10	
996			Ясенове – реконструкція	A-2005-08_18	
1185		Ромни	Перехрестівка	карта ОГ	
1223			Хоминці	[38, с.171]	
1452		Тростянець	Гребениківка	[38, с.167]	
1462			Кам'янецьке	карта ОГ	
19			Харків	Балаклія	Довгалівка
305		Богодухів		Полкова Микитівка	[31, №6]
587г	Вел. Бурлук	Шилувате		[47, с. 21, 2–3-тя строфи]	
706	Зміїв	Лиман		[32, с. 94]	
57	Чернігів	Бахмач		Обмачів	ФЕТ КСЄ

Таблиця 2. Аналітичні параметри **Бази даних 4.2_ЕТД_KUPALO-LB** (Excel)
лівобережних купальських наспівів з 4-дольною основою (вміщена на долученому DVD)

стовпч. табл. Excel	Заголовки стовпчиків	Пояснення умовних позначень
A	Адміністративний код населеного пункту або умовний номер (для сіл, відсутніх у довіднику та сіл за межами України)	Дається за довідником адмін. устрою України 1987 р. [51] (див. виноску 5) Цей номер відповідає картам K40, K41
B	Область	Обласний центр (за довідником [51])
C	Район	Районний центр(за довідником [51])
D	Село	Назва офіційна за довідником [51] і місцева, старе підпорядкування, подане у джерелі
E	Виконавці	гуртове чи сольне виконання
F	Джерело музичного зразка (звукозапису чи нотації)	Архіви (скорочення див. у табл. 1): № касети та пісні; Аудіоальбоми: код А-... та номер треку (див. 5.1_ЕТД_UkrEthnoDiscography-2010 на DVD, папка 5) Друковані джерела: № нотації чи сторінка
G	Рік запису	Точні або приблизні часові межі запису
H	Якість відтворення зразка пн. – повноцінна інф. – інформативна нп – неповноцінна	- гуртове злагоджене багатоголосся; - переважно сольні версії, де відчитується структура наспіву, але немає відомостей про фактуру; - наспівування з вадами передачі форми
J	Вид композиції за семантичною формою	РАР, АР та їх різновиди (див. табл. 3)
K	Мелокомпозиція основного рядка	αα повтор αα ^v варіаційний повтор αβ контраст α ⁿ одноелементні форми
L	Текст рефрену	Поетичний текст рефрену. Якщо початковий і кінцевий рефрени різні, відділяємо їх двома скісними рисками //.
M	Ритм рефрену	Реальний ритмомалюнок, відображується цифрами: 1 – вісімка, 2 – чвертка, 4 – половинна і т.д. Комою з пробілом відділяємо силабогрупи, крапкою з комою рядки. У ритмічно одноцільних 6-складових рефренах поділ вірша на 3+3 відображаємо комою без пробілу.
N	Фігури дроблення 4-дольників	Цифри показують версію розширення 4-складових в засаді силабогруп до 5-8-складників. Розрізняємо малюнки дроблення 6-складників (цифра 6 з підкреслюванням і без): 6=112112, а 6=111122
O	Обсяг звукоряду (відповідає кольору основного трикутника на карті K41)	2+IV – секунда+субкварта 2+IV+II – секунда+субзона (II+IV) 2+c/z – секунда+субзона (II, III, IV) 3 – терція 4 – кварта 5 – квінта 7 – септіма 4(5) – квартова основа+оспівуючий тон. 4//5 – кварт. обсяг осн. мелорядка, квінтовий – приспіву
P	Нахил	d – мажор, m – мінор
Q	Субкварта	Наявність субкварти (IV)
R	Субсекунда	Наявність субсекунди натуральної (II), ввідної (II#)
S	СЛК рефренів (відповідає кольорам бічних трикутників на карті K41)	Система ладових констант рефренів /1,1 – після скісної риски – рефрени композиції АР 5,4/-/2,1 – початковий та кінцевий рефрени композиції РАР Опори семантичного рядка у зв'язку з відсутністю в ньому довгого тону або не виписуємо, замінюючи прочерком /-/, або виписуємо кількісно превалуючі тони – .../5-1/...
T	Бурдон	б – повноцінний бурдон, ел. – елементи бурдонування бр – бурдонування тільки в кінцевому рефрені
U	Гукання/Тончик	г – гукання; т – тончик (дублювання нижнього голосу октавою вище «тонким голосом»)
V	Жнива /Петро	Ж – ідентичність купальських і жнивних мелодій Петро – сюжет «На Петра хліб пекла»

Таблиця 3. Версії семантичної форми

Необрамлений тип

	Осн. розділ	Рефрен	Нотні приклади в дишл. роботі (DVD-4.3)	Села на карті К40 (адміністративні коди)
-	A (аб)	p	DVD-4.3: 23	667, 949, 1185
-	A (аб)	P (pc)	DVD-4.3: 1, 2, 5, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 25, 27, 35, 36, 39, 42, 47, 50, 51, 53, 64, 66, 71, 72, 73, 74а, 80а, 83б, 86, 87, 94а, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 106, 108, 109, 110, 111, 112, 114, 115, 116, 128	1327а, 179, 198, 221, 254, 255, 398, 507, 820, 853, 1109, 1138, 1462, 1170б, 1461б, 1531б, 155б, 186в, 260б, 625а
-	A (аб)	P (pp)	DVD-4.3: 31, 77, 84	1021
-	A (аб)	P ₁ (pc)P ₁ (pc)	DVD-4.3: 52, 88	162
a	A(аб)	P (pc)	DVD-4.3: 65, 67, 70, 93	907
-	A(аб)Б(вр)	P (pc)	DVD-4.3: 19, 46, 95, 96, 97, 113	1495а, б, 625б
-	A(аб)Б(вр)	P ₁ (pc)P ₁ (pc)	DVD-4.3: 83б	1544
-	A (аб)	P (pc)C (ty)		1280, 1289, 1455, 1570
-	a	P (pc)C (ty)		587в
-	A (аб)	P (pcг)	DVD-4.3: 56	706

Обрамлений тип

Рефрен 1	Осн. розділ	Рефрен 2	Нотні приклади в дишл. роботі	Села на карті К40
p	A (аб)	p	DVD-4.3: 48	1273
P (pc)	A (аб)	P (pc)	DVD-4.3: 24, 26, 29, 37, 38, 41, 43, 49, 54, 55, 57, 58, 59, 60, 62, 69, 81, 105, 107, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 129, 130	3, 94, 135, 136, 285, 623, 730, 748, 761, 1141, 1459, 1515, 1223а, 1292б, 1327в, 1521а, 1565г, 186г, 587а, 848б, 9в.
P(pc) C(ty)	A (аб)	P(pc)C(ty)	DVD-4.3: 18	1533
-	A(аб)Б(вр)	P (pc)C (ty)		1292а, 1565б

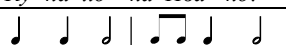
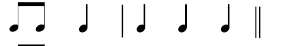

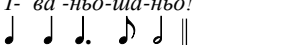
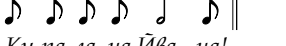

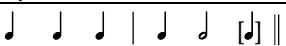

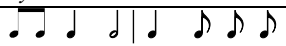
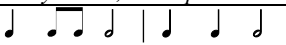

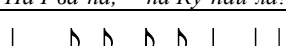
Контаміновані форми

PAР+Тирада (село 1223б); PAР+АБР (9а,б); PAР+AP (189е, 653, 689, 1269*); PT(CTY=yp)-PAT(CTY)(587б).

Таблиця 4. Версії ритмічного варіювання основного рядка: моноритмічні ритмосхеми

Кількість складів	Ритмосхеми дроблення основного рядка				Приклади у статті (приклади у дипломі на DVD-4.3)
4					4, 8, 15, 20 (DVD-4.3: 66, 24, 23, 26, 44, 38, 48, 48а, 81)
	He- да- Ci- й у- Шо- се- I- та й	ne- ро- ра- та- у стра ван нам	ре- жень- точ- ну- Йва- Ган- ку- при-	ходь кі... ка ла... на... на... навсь давсь...	
5					DVD-4.3: 3, 71
	Да ку- до-ве-	нав- деть-	ся ся й	Йван, нам	
6					1, 16 (DVD-4.3: 9, 7, 6, 4, 12, 13, 15, 21, 40, 42, 35, 36, 37, 34, 31, 30, 29, 80, 84, 108, 110)
	По-ку- до-ве	нав- деть-	ся I- ся і	ван, нам	
6					DVD-4.3: 17, 19
	I-ва- на-се-	но-ва я-ла	ма- м'я-	ти, ти	
7					DVD-4.3: 5, 10
	Де ку- до-ве-	на-вся деть-ся	Ге-ра- нам у-	сим, сім.	
8					DVD-4.3: 8, 38
	Шо на а на	жи-ті у-ли-	ро-са ці Ку-	впа-ла, па-ло.	

Таблиця 5. Основні ритмосхеми рефренів

№	Ритмосхеми	Нотні приклади в дипломі DVD-4.3	Села на карті (адміністративні коди)
1	 Ку- па- ла на Йва- на! На Йва-на Ку- пай- ла! Ой ра- но Ку- пай- ло! І- ван, го! І- ван, го! І- ва- не, Йва- шень-ко! Ку- па- ло на Йва- но!	8, 24, 35, 36, 37, 43, 44, 51, 53, 63, 69, 71, 79, 80, 86, 87, 99, 100, 102, 111, 112, 117, 118, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 16, 49, 51, 98, 101, 17, 64, 106, 108, 39 41 49, 73, 74 50	9в, 94, 179, 186в, 186г, 186е, 221, 260б, 198, 398, 507, 587а, б, 625а, 625б, 653, 730, 748, 789, 820, 853, 1109, 1138, 1141, 1462, 1495а, 1495б, 1223а, 1269*, 1292а, 1289, 1515, 1531б, 1565, 1570, 1280г
2	 Ку- па- ла на І- ва- на!	83	1521а, 285, 3
3	 І- ва- не, Йва- шень-ку	58, 59	1565в 623, 342
4	 І- ва- ню- ша! І- ва- ньо- ша- ньо! І- ва- ню- шеч-ка!	23 48	 1292б
4а	 Ку- па- ла на Йва- на!	3, 22	1327а
5	 Ку- пай- ло на Йва- на бу- ло!	1, 2, 5, 6, 7, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 19, 20, 29, 47, 109, 110	
6	 Ку- па- ло на Йва- на!	25, 68 26, 30	1461б, 254, 1170б, 1170а, 1459, 135, 136, 1021
7	 Ку- па- ла на Йва- на!	27, 28, 67, 72,	255, 155б, 907, 175
8	 Ку- па- ла на Йван [а]	38, 75, 113	9а, 848б, 1327в, 689
9	 Ку- па- ла! На І- ва- на!		949, 1185 667
10	 У Ку- па- ла, ви- грі- ло со- неч- ко на Йва[на]		706
11	 Ба- чи- ла я, чу- ла я!		499
12	 На Йва- на, на Ку- пай- ла!		761
13	 Там на- ша Ма- ри- ноч- ка сто- я- ла		1455

Музичні приклади

Нотації, за винятком №№ 10, 12, 19, 20, зроблені автором статті

1. ЧНГ: Бахмач: Обмачів

Одна Всі

По- ку- пав - ся І- ван, до- ве- деть- ся і нам. Ку- па- ло на Йва- на бу- ло!

2. ЧНГ: Бахмач: Батурин

 Як ку-пав-ся Ми-ко-ла, то-ді пла-ва-ла і-ко-на. Ку-пай-ло на йва-на бу-ло!
3. ЧНГ: Короп: Нехаївка

 Ку-па-ло на йва-но! Да ку-пав-ся І-ван, до-ве-деть-ся й нам. Ку-па-ла на йва-на!
4. ЧНГ: Корюківка: Шишківка нотація морфологічна

 1к. І-ва-не йва-шень-ко! Не пе-ре-ходь да-ро-жень-кі. І-ва-не йва-шень-ко! Гу!
-
 4к. На три зел-ле на ма-ко-ве-зер-ня. І-ва-не йва-шень-ко! Гу!
5. ЧНГ: Сосниця: Кербутівка

 Із-ви-ли ми ве-ху із ни-зу до вер-ху. На йва-на Ку-па-ла. Гу.
6. ЧНГ: Щорс: Займище нотація морфологічна

 І-ва-не йва-шень-ку! Шо на йва-на ніч-ка ма-ла-я. І-ва-не йва-шень-ку!
7. СУМ: Середина-Буда: Пигарівка нотація морфологічна

 2к. Чи Та-няч-кін льон да ня-по-ля-ний. Ку-па-ла на йва-на Ку-пав-ся І-ва-ня!
8. СУМ: Середина-Буда: Боровичі нотація морфологічна

 І-ва-ньо - ша-ньо! Сі-ро-точ-ка й у-та-ну-ла. І-ва-ньо - ша-ньо!

9. $\text{♩} = 150$ СУМ: Середина-Буда: Стара Гута

На Пег-ра хлєб лєк-ла на І-ва-на ви-бі-ра-ла. І-ва-на Ку-па-ла! І-ва-на Йва-шень-ка!

10. $\text{♩} = 124$ СУМ: Ямпіль: Марчихіна Буда

Ку-пав-ся І-ван та й у ро-воч-ку, ски-нув шта-ни і со-роч-ку, ку-па-ла під І-ва-на, ку-па-ла на І-ва-на.

Ку-пав-ся І-ван та й у річ-ку впав, ку-па-ла під І-ва-на, ку-па-ла на І-ва-на.

Запис і нотація В. Дубравіна
// Пісні Сумщини, с. 177.

11. Одна $\text{♩} = 110$ СУМ: Ямпіль: Грем'ячка

Ку-па-ло на Йва-на бу-ло. Ри-льо, ри-льо, на га-ре Піт-ро! Як ку-пав-ся І-ван

да на ре-чущ-кє. Ку-па-ло на Йва на бу-ло. Ри-льо, ри-льо, на га-ре Піт-ро!

12. СУМ: Буринь: Миколаївка

Ку-па-ла на Йва-на! Ку-пав-ся Йван да й у во-ду впав, Ку-па-ла на Йва-на!

Нотація К. Квітки.
// Українські народні мелодії (1922)
№ 647.

13. Одна $\text{♩} = 84$ СУМ: Лебедин: Курган

Шо ку-пави-ся І-ван, до ве-деть ся і нам. Ку-па-ла на Йва-[на!] Ку-па-ла на Йва-[на!]

14. $\text{♩} = 82$ Одна $\text{♩} = 97$ СУМ: Лебедин: Пристайлове [Промовляючи]

[Ку-]па-ло Купала найван[а]! Як купав-ся Іван, до ве-деть ся ж инам(и). Купа-ло! Купа-ло найва-на!

нотація морфологічна

15

♩ = 96

СУМ: Охтирка

1к. Ку - па - ла на йва - на! Шо у йва - на се - стра Ган - на. Ку - па - ла на йван[а]!

2к. На Пет - ра хліб пек - ла, а на йва - на ви - бі - ра - ла. Ку - па - ла на йван[а]!

16

♩ = 115 Одна

СУМ: Охтирка: Журавне

Шо ку - пав - ся Де - нис тай на клад - ці по - вис. Крізь во - да тай ле - лі - я.

Шо на мо - рі во - да гра - ла, а в до - ли - ні ро - са впа - ла. На ву - ли - ці в'ють ку - па - ла на йва - [на]!

17

♩ = 94 Одна

Всі

ПЛТ: Лубни: Шеки

Сьод - ні Ку - па - ла. Ой. Сьо - год - ні Ку - па - ла, зав - тра йва - на. Ку - па - ла на йи - ван[а].

А піс - ля - зав - трьо - го

18

♩ = 120 Всі

ПЛТ: Миргород: Ключниківка

Ку - пав - ся йван. До - ве - ло - ся й нам. Ку - пав - ся Му - сій. до - ве - ло - ся у - сім. Ку - па - ла на йван[а]

19

Одна

Всі

Київ: Згурівка: Пасківщина

Со - ло - вей со - ло вей - ко. Ой чий же - то клен дай не ви - йо - ра ний. Со - ло - вей со - ло - вей [ко].

20

♩ = 80 Одна

Гурт

ХРК: Валки: Шарівка

1. І - ван ку - павсь та й нам при - давсь. На І - ва - на Ку - па - ла! На І - ва - на Ку - па - ла!

Нотація Г. Коропніченко, в оригіналі завершується на g^1 (див. в дипломі на DVD-4.3: № 105), транспозиція моя - О. К.

Нотація Л. Новікової.
// Пісні Слобідської України, с. 71.